



**Duurzaam
Den Haag** >>

Jouw partner in duurzaam doen

10 AANDACHTSPUNTEN VOOR EEN DUURZAAM DEN HAAG

Input voor de Haagse gemeenteraadsverkiezingen in 2022

Heleen Weening, directeur Duurzaam Den Haag
Mei 2021

Inleiding

Er zijn in Den Haag steeds meer mensen die het belangrijk vinden dat de stad duurzaam wordt en die daarvoor zelf of met elkaar in beweging komen. Duurzaam Den Haag (DDH) is een onafhankelijke stichting die deze bewoners en bewonersgroepen daarbij helpt. Wij zijn de toonaangevende, deskundige organisatie op het gebied van bewonersactivatie en bewonersparticipatie rond duurzaamheid in Den Haag.

In 2017 schreven wij in de aanloop naar de verkiezingen van 2018 een manifest voor de periode 2018-2028. Inmiddels zijn we vier jaar verder en treffen politieke partijen in de stad voorbereidingen voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2022. Er is veel gebeurd in Den Haag. En veel ook (nog) niet. Wij hebben inmiddels vier jaar meer ervaring met het ondersteunen van bewoners en bewonersgroepen in de stad die duurzaam willen doen. Die ervaring delen we graag met lokale politieke partijen (en andere organisaties) om vanuit hun positie de grootst mogelijke bijdrage aan een duurzaam Den Haag te kunnen leveren!

We hebben ervaring met verschillende bewoners en bewonersgroepen, weten wat er bij hen leeft, wat zij belangrijk vinden en wat hen wel en niet in beweging brengt om duurzaam te doen. Met veel mensen hebben we eenmalig contact gehad via onze functie als vraagbaak en rond onze evenementen en campagnes (zoals energiebesparingsacties en Operatie Steenbreek). Maar vaak gaat het om structureel contact: met veel bewonersgroepen hebben we een langdurige relatie. Zo hebben we een werkgroep Haagse Warmte waar meer dan 20 bewonersinitiatieven bij aangesloten zijn en werken we vanaf 2017 door middel van onze buurtaanpak aan de uitvoering van de energietransitie in Molenwijk/Puntpark, Moerwijk en Koningsplein en omgeving.

Daarnaast hebben we ervaring met gemeentelijke processen rond energietransitie en klimaatadaptatie, omdat we als partner van de gemeente en als spin in het web betrokken zijn bij veel beleidstrajecten, samenwerkingsverbanden en initiatieven van overheid en diverse stakeholders variërend van woningcorporaties tot organisaties als het Museon. Kortom, we weten wat er onder verschillende bewoners en bewonersgroepen leeft op gebied van duurzaamheid, we weten hoe het eraan toegaat in onze Haagse processen en kennen de 'talk of the town'. Op basis hiervan komen we tot de volgende tien aandachtspunten die we graag meegeven voor de verkiezingsprogramma's en straks voor de collegeonderhandelingen rond de gemeenteraadsverkiezingen van 2022. Deze aanbevelingen zijn op strategisch, beleids- en uitvoeringsniveau. Ze staan hieronder in willekeurige volgorde.

10 Aandachtspunten voor een duurzaam Den Haag

1

Eerlijk bijdragen aan het klimaatakkoord van Parijs: in 2035 is Den Haag klimaatneutraal.

Het Haags Klimaatpact vertaalde vier jaar geleden het Klimaatakkoord van Parijs naar de ambitie om als Den Haag al in 2030 klimaatneutraal te zijn. 2035 lijkt voor Den Haag op dit moment het hoogst haalbare. Dat Den Haag in dit tempo een klimaatneutrale stad wordt is noodzakelijk vanuit het idee dat rijke landen, en daarbinnen de steden, hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Verdere onderbouwing is te vinden in onder andere [dit rapport van New Climate Institute 2019](#) en artikelen van [Lenton et al 2019](#) en [Anderson et al 2020](#). Het advies van Duurzaam Den Haag is om als gemeente Den Haag het doel van klimaatneutraliteit al in 2035 waar te maken.

Bij deze ambitieuze doelstelling hoort ook het vrijmaken van middelen (geld en menskracht) om deze ambitie te kunnen realiseren. Als de investeringsbereidheid uitblijft, is het aan te bevelen realistisch te zijn en een doelstelling (jaartal) te bepalen die in lijn ligt met de middelen die wél worden vrijgemaakt voor de energietransitie.

Om dit doel te realiseren raden we aan gebruik te maken van de zogenaamde back-casting methodiek. Bij deze methode wordt met het uiteindelijke doel voor ogen in beeld gebracht wat in de voorafgaande jaren aan tussenliggende doelen moet worden gerealiseerd en welke middelen, veranderingen in beleid en maatregelen daarvoor nodig zijn.

2

Aim high: verander het systeem en zet welzijn voorop.

Momenteel richt het Haagse gemeentebestuur zich, als het gaat om duurzaamheid, sterk op de opgave om in 2030 van het gas af te zijn. De technisch-inhoudelijke aspecten van die opgave domineren de discussies. Maar duurzaamheid is breder. De [Sustainable Development Goals](#) van de VN richten zich op People, Planet en Prosperity (en Peace en Partnership). En die bredere benadering is wereldwijd gaande, onder andere onder de term '[Beyond GDP](#)'.

Radicale duurzaamheid vraagt om verandering van het huidige systeem. Het vraagt om het herstellen van evenwicht. Het dominante systeem kenmerkt zich door groeidenken met een te eenzijdige nadruk op materiële en individualistische waarden. Bovendien heeft het een lineaire visie op productie. Dit alles heeft massaproductie met een individuele insteek, overconsumptie, uitputting van hulpbronnen en belasting van onze leefomgeving tot gevolg. Dat klinkt allemaal zwaar, en dat is het ook. Verandering van ons dominante systeem is broodnodig.

Duurzaam Den Haag roept daarom op om stappen te zetten richting een systeem, waarin de focus niet meer eenzijdig ligt op winst en maximale groei, maar op welzijn en leefbaarheid, gezamenlijkheid (delen), circulariteit en gelijkheid. Daarbij kunnen we een voorbeeld nemen aan talrijke initiatieven die veelal nog in de 'onderstroom' plaatsvinden – ook in Den Haag. In plaats van de huidige groei-economie zou er dus een duurzame bloei-economie moeten komen die duurzame kansen oplevert voor bewoners, organisaties en bedrijven van Den Haag.

Bovenal is het van belang om hierin concrete stappen te zetten en te doen. Kleine stappen zijn ook goed, we doen wat kan. Als je alles wilt veranderen hebben we iedereen – en alles – nodig.

3

Ga voor actie, en zet kleine stappen.

Naast het ‘grote’ van bovenstaande punten is het van belang om tegelijkertijd het ‘kleine’ te gaan doen. Er is nu concrete actie nodig om de ambitieuze doelen te kunnen behalen. Duurzaam Den Haag beveelt aan om te beginnen met kleine stappen en om deze stappen steeds groter te maken. Zorg voor voldoende goed opgeleide mensen, die de energietransitie kunnen gaan waar maken, voor een actieprogramma inclusief budget en voor veel no-regret maatregelen, zoals de isolatie van woningen. Gebruik de Haagse daken optimaal voor zonnepanelen en vergroening. En faciliteer als gemeente een grote overstap naar ledverlichting (in de openbare ruimte, in alle openbare gebouwen en woningen en bedrijfsruimten).

4

Steun bottom-up aanpak energietransitie: Haagse Krach voluit!

Duurzaam Den Haag ziet enorme energie bij bewoners die zich inzetten voor hun stad. Vaak zijn het kleine initiatieven die een grote invloed kunnen hebben. Wij geloven dan ook sterk in deze ‘Haagse Krach’. Doordat bewoners zelf kritisch meedenken staan ze achter het beleid en is de kans groter dat de energietransitie slaagt. Deze burgerkracht heeft soms wel een zetje in de rug nodig of juist simpelweg ruimte om te kunnen ontstaan en voortbestaan.

Duurzaam Den Haag beveelt aan dat de gemeente vanaf twee kanten ondersteuning geeft aan bewonersinitiatieven. Enerzijds kan dit door het financieel aantrekkelijk te maken voor bewoners om zelf aan de slag te gaan met duurzaamheid of bijvoorbeeld leefbaarheid. Anderzijds, kan het gemeentelijke beleid meer ruimte verschaffen voor dit soort initiatieven, zonder ze te verstikken met regel- en wetgeving.

5

Beloon bewoners die maatschappelijke waarde creëren.

Het is al lang niet zo meer dat alleen de overheid en de markt maatschappelijke waarde creëren. Bewoners doen dat ook. Zij zijn niet alleen consumenten, zij zijn ook producenten. Waar veel mensen nog spreken over publiek en privaat, spreken wij graag over Public, Private, People. Het sluit aan bij vernieuwingen die binnen het economisch denken gaande zijn, zie bijvoorbeeld Kate Raworths ‘[donuteconomie](#)’.

In Den Haag zien we dat bewonersgroepen op talrijke manieren waarde toevoegen aan de stad. Er zijn te veel initiatieven om op te noemen, op veel verschillende onderwerpen, zoals vastgoed, voedsel, energie, vergroening en mobiliteit. Mooie voorbeelden zijn de Helena, de Groene Mient, de Moerwijk Coöperatie, moestuinen en voedselbossen op talrijke plaatsen in de stad en Lekker Nassûh.

Het is van groot belang dat deze bewoners worden erkend, ondersteund en beloond voor de toegevoegde waarde die zij leveren. Daarbij gaat het nadrukkelijk ook om het financieel belonen,

6

in de vorm van nieuwe vormen van (participatie)inkomen. Het is immers meer dan vrijwilligerswerk, het is werk dat de duurzaamheidsopgave van onze stad invulling geeft.

Duurzaamheid is voor iedereen: voorkom tweedeling.

Duurzaamheid is voor iedereen, voor de hele stad. Duurzaam Den Haag beveelt aan om nieuwe (financiële) modellen te creëren om het mogelijk te maken dat mensen met een kleine portemonnee ook kunnen investeren in energiezuinige kwaliteitsproducten en schone energie. Denk hierbij aan zonnepanelen, maar ook aan energiezuinige apparaten zoals koelkasten.

Verder is het belangrijk om voorlichting over duurzaamheid en duurzaam doen in begrijpelijke taal te geven. Duurzaamheidssubsidies moeten in het algemeen toegankelijker worden voor bewoners met lage- of middeninkomens.

In het kader van de energietransitie speelt betaalbaarheid en rechtvaardige verdeling van de kosten een grote rol. Het is een heel lastig vraagstuk, dat vaak vooruit wordt geschoven. Veelal wordt de oplossing voor het betaalbaarheidsvraagstuk gezocht in 'socialisering' (dat kosten gelijk verdeeld worden). Dat wordt ook meegenomen als onderdeel van het te ontwerpen nieuwe energiesysteem.

Omdat die betaalbaarheid zo'n lastige kwestie is, betekent dit een vertraging voor het komen tot een nieuw energiesysteem. Duurzaam Den Haag beveelt aan dit eens anders aan te vliegen en te onderzoeken of het mogelijk is om achteraf (na het ontwerp van het nieuwe energiesysteem en voorfinanciering door de overheid) via belastingen en toeslagen te zorgen voor een rechtvaardige verdeling van de kosten. Zo doen we dat op lokaal niveau ook in relatie tot andere grootschalige collectieve voorzieningen als afvalverwerking en riolering en via het Waterschap voor waterzuivering en waterkering (dijken).

Bij deze voorzieningen hebben we ook niet gewacht met ze te realiseren tot vooraf helemaal helder was hoe we rechtvaardige verdeling van kosten omgaan. Voor deze voorzieningen komen mensen met een laag inkomen in aanmerking voor kwijtschelding van heffingen. Naar ons idee kan dat met het nieuwe energiesysteem ook. Zo wordt het ontwerpen van een nieuw energiesysteem in Den Haag niet onnodig ingewikkeld gemaakt.

7

Benut 'koppelkansen'.

Duurzaam Den Haag ziet de energietransitie als integrale opgave. Wij combineren schone energie en energiebesparing bijvoorbeeld altijd met klimaatadaptatie. En we zien de energietransitie graag als een 'hefboom' om sociaal-economische waarde te creëren voor bewoners. Die ontstaat door de energietransitie te koppelen aan werkgelegenheid of participatie. Zie bijvoorbeeld ons voorstel voor de Nieuwe Energie Buurtleerwerkplaats. Dat is een gebouw dat energieneutraal wordt gemaakt door mensen uit de buurt. Dat gebouw is bovendien de plek waar mensen uit de buurt naartoe komen en in staat worden gesteld om mee te werken aan de verduurzaming van de wijk. Belangrijk element van de buurtleerwerkplaats is dat mensen voor hun bijdrage aan de uitvoering van de energietransitie worden beloond. Niet alleen in geld, maar ook in termen van opleiding, participatiekansen en zingeving (zie ook punt 5).

8

Duurzaam Den Haag beveelt aan om maximaal ruimte te creëren voor koppelkansen door gebiedsgericht te werken, zoals wij doen op buurtniveau. Door op één specifiek gebied te focussen kunnen veel verschillende aspecten en onderwerpen met elkaar verbonden worden en elkaar versterken. Als je bijvoorbeeld in een buurt of wijk aan de slag gaat met energiebesparing en duurzame energieopwekking neem dan ook klimaatadaptatie, participatie en werkgelegenheid, aanpak schuldenproblematiek, onderhoud aan woningen en beheer openbare ruimte mee. Omgekeerd geldt hetzelfde.

Een bijkomend voordeel is dat door dit soort koppelingen meer geld vrijgemaakt kan worden voor aanpak van opgaven in een gebied doordat ook budgetten gekoppeld kunnen worden. De gemeente is in de afgelopen jaren steeds integraler en gebiedsgerichter gaan werken (goede voorbeelden zijn gebiedsgerichte ruimtelijke ontwikkelingsprojecten en de Regiodeal Zuid-West), maar dat kan verder versterkt en de standaard manier van werken worden.

Intensiveer het klimaatadaptief maken van de stad.

De klimaatverandering vraagt, naast het voorkomen en terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen, om aandacht voor het veerkrachtig maken van de stad. Om opgewassen te zijn tegen de gevolgen van de klimaatverandering. Dat betekent investeren in klimaatadaptatie om minder kwetsbaar te zijn voor bijvoorbeeld 'hittestress' en wateroverlast.

In Den Haag hebben we te maken met enorme hittestress. Hierbij ontstaat tijdens hete zomerweken in delen van de stad extreme hitte, met gezondheidsschade voor bewoners tot gevolg. Hittestress ontstaat vooral in de wijken Schilderswijk, Transvaal, Oude Centrum en Scheveningen. Om een voorbeeld te geven: in de Schilderwijk kan het 's zomers negen graden warmer zijn dan in de Vogelwijk.

Naast hittestress zorgt de klimaatverandering voor extremer weer en wateroverlast. Steeds vaker zijn er voorbeelden van straten en onderdoorgangen die na hevige regenval onder water staan en is er wateroverlast in kelders. Als het riool het regenwater niet afgevoerd krijgt, vinden zogenaamde overstorten plaats, waarbij rioolwater op open water of op zee wordt gestort. Dat heeft kwalijke gevolgen voor de waterkwaliteit en gezondheid voor mensen, dieren en planten.

Duurzaam Den Haag beveelt aan om als gemeente het klimaatadaptief maken van de stad te intensiveren. Vooral door middel van vergroening en het realiseren van waterbergingscapaciteit. Dat kan door onttegeling, groene daken, regentonnen en ondergrondse regenwateropslagen. Stimuleer, of verplicht de opslag of vertraagde afvoer van regenwater van tuineigenaren. Maak met woningcorporaties de afspraak dat, zodra een huurwoning leegkomt, de tuin opnieuw wordt ingericht als deze voor meer dan de helft uit steen bestaat.

Duurzaam Den Haag beveelt aan dat de gemeente deze mensen op een passende manier beloont. Dat komt de continuïteit van veel initiatieven ten goede en stimuleert mensen om waarde te creëren voor onze stad. Bovendien is het vaak goedkoper en levert het betere kwaliteit op dan als je het als gemeente zelf oppakt of uitbesteedt aan marktpartijen.

9

Doe wat lokaal kan lokaal, wat in de buurt kan in de buurt.

Bij de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid en de energietransitie is maatwerk essentieel. Het meest effectief zijn maatregelen die zijn afgestemd op de lokale situatie en aansluiten bij wat er speelt en leeft op buurt- en wijkniveau. Duurzaam Den Haag pleit daarom voor zogeheten subsidiariteit binnen het verduurzamingsbeleid.

Kort gezegd betekent dit: doe lokaal wat lokaal kan, en alleen stedelijk wat stedelijk moet. Dit voorkomt dat duurzaamheidsbeleid algemeen blijft en te weinig aansluit bij specifieke omstandigheden in een buurt. Het zorgt er bovendien voor dat mensen zich gezien en gehoord voelen in wat er voor hen belangrijk is. De stadsdeelstructuur in Den Haag biedt hiervoor veel kansen. Wat Duurzaam Den Haag betreft mag de positie van de stadsdelen ook op het gebied van duurzaamheid worden versterkt.

Het subsidiariteitsbeginsel houdt ook in dat de gemeente doet wat ze kan en niet onnodig wacht op nationaal beleid. Veel duurzame aanpassingen die op nationaal, of internationaal, niveau (nog) niet mogelijk zijn, kunnen op lokaal niveau wél al toegepast worden. Onze oproep is dus: doe lokaal al wat mogelijk is, ook al is dit op nationaal niveau nog niet de norm.

10

Intrinsieke waardering van burgerkracht: meer democratie.

Als je alles wilt veranderen, heb je iedereen nodig. Duurzaam Den Haag pleit voor meer democratie bij bepaling én de uitvoering van het duurzaamheidsbeleid. Dit gaat verder dan participatie. Dat is erop gericht draagvlak te creëren voor plannen die al bedacht zijn door de gemeente. Veel beter is het om burgerkracht intrinsiek te waarderen. Niet om het creëren van draagvlak, maar om de eigen kwaliteiten van burgers, zoals hun eigen directe inzicht en ideeën ten aanzien van hun leefomgeving en hun eigen behoeften in te zetten voor verbeteringen.

Duurzaam Den Haag pleit daarom voor meer ruimte voor zogeheten deliberatieve democratie. Het doel van deliberatieve democratie is om met een diverse groep gewone burgers (die een afspiegeling zijn van de bevolking, vaak bepaald door loting) tot een besluit of maatregel te komen nadat zij goed geïnformeerd zijn over de problematiek en de tijd hebben gekregen om te overleggen over de best mogelijke oplossing. Een voorbeeld hiervan is de HK1000, die Duurzaam Den Haag in 2015 organiseerde. De HK1000 was geïnspireerd door het initiatief van de G1000 van David van Reybrouck.

In lijn met het advies van de Commissie Brenninkmeijer en de input van Bureau Burgerberaad kan de gemeente ruimte geven voor deliberatieve democratie en experimenten starten. Om zo tot meer effectieve besluiten en maatregelen te komen dan dat de gemeente (of wie dan ook) zelf kan bedenken.



Toegift: leen € 600 miljoen om een goed begin te maken met woningen op schone energie.

Waarom leent de gemeente niet € 600 miljoen (bijvoorbeeld bij de Bank Nederlandse Gemeenten) om in de komende collegeperiode écht een groot aantal woningen van het gas af te krijgen? Wij weten niet of er regels zijn die dat belemmeren, of alleen een ideologie die dit soort zaken aan de markt wil overlaten. In noodsituaties, zoals tijdens de bankencrisis en de coronacrisis, pakt de overheid dit soort zaken wel degelijk op, dus waarom niet ook ten aanzien van de klimaatcrisis?

Het past in het denken van economen als Mazzucato en Kelton over missiegedreven en voorgefinancierde overheidsinvesteringen. Zij stellen dat bij grote maatschappelijke missies overheidsinvesteringen veel belangrijker zijn dan vaak gedacht en dat deze missies ook veel makkelijker voor te financieren zijn.

Om een idee te krijgen van wat dat zou kunnen betekenen een rekenvoorbeeld. Met een disclaimer: rekensommen zijn erg onzeker, dus onderstaand voorbeeld dient vooral om gedachten en orde van grootte te bepalen.

Rekenvoorbeeld:

Aangenomen dat in Den Haag nog circa 230.000 bestaande woningen klimaatneutraal gemaakt moeten worden, dan zou vanaf nu tot 2025 elk jaar het aantal klimaatneutrale woningen moeten verdubbelen (2.000 in 2022, 4.000 in 2023, 8.000 in 2024, 16.000 in 2025). En dan zouden van 2026 t/m 2035 elk jaar nog circa 20.000 klimaatneutrale woningen gerealiseerd moeten worden. In totaal kom je dan op 230.000 woningen.

Uitgaande van gemiddelde kosten van € 20.000 per woning kunnen met een budget van € 600 miljoen in de periode 2022-2025 30.000 woningen energieneutraal worden gemaakt. (Sommige bronnen noemen een bedrag van € 40.000, andere zeggen dat het veel goedkoper kan, maar als je de komende periode start met de gemakkelijkste woningen, om later met opgedane leerervaringen en betere techniek de moeilijkere te doen, lijkt € 20.000 realistisch.)

Hoe realistisch deze aannames zijn, is onzeker. Dat kan de komende tijd worden getoetst bij mensen die daar vanuit hun praktijk beter zicht op hebben. Wat de juiste aannames ook zijn, het is een grote opgave, maar lijkt niet per se onmogelijk bij vol-doende politiek-maatschappelijke wil om deze opgave echt op te pakken. Bovendien, als je deze opgave zo serieus gaat oppakken ontstaan allerlei kansen op gebied van werkgelegenheid. Duurzaam Den Haag beveelt aan: ga ervoor!

Tot slot:

De bovenstaande tien punten zijn aanbevelingen voor de gemeente om ervoor te zorgen dat onze stad in 2035 klimaatneutraal en radicaal duurzaam wordt. Waarbij we de leefbaarheid van de stad op lange termijn garanderen en ervoor zorgen dat we ons stukje aarde niet verder uitputten. Dit ambitieuze, maar haalbare doel kan aanvoelen als een hele beproeving. Duurzaam Den Haag ontkent niet dat er veel verandering nodig zal zijn, maar gelooft erin dat deze verandering haalbaar is en zelfs nieuwe kansen zal bieden. Bij alles zeggen wij: benut en versterk Haagse Krach. Die in iedereen zit die zich een voorstelling kan maken van een duurzamere en leefbaardere stad en een bijdrage wil leveren om die waar te maken.

Duurzaam Den Haag is ook voor de gemeente de partner in duurzaam doen. Duurzaam Den Haag is al jaren op verschillende manieren bezig met het verduurzamen van de stad Den Haag. We denken daarom graag met jullie mee over hoe de genoemde tien punten het best tot uitvoering kunnen komen. We nodigen jullie daarom ook van harte uit om verder met ons in gesprek te gaan over deze onderwerpen.

Heleen Weening, directeur Duurzaam Den Haag

06 30294113 | heleen@duurzaamdenhaag.nl

Reinder Boon, eigenaarschap en burgerkracht

06 51576393 | reinder@duurzaamdenhaag.nl

Lennart van de Linde, energietransitie

06 21458475 | lennart@duurzaamdenhaag.nl

Edwin Cornelissen, klimaatadaptatie en groen

06 16499548 | edwin@duurzaamdenhaag.nl

Achtergrondinformatie

Lokale warmte met Haagse Krach!

Onze visie op de energietransitie voor warmte- en koudevoorziening in Den Haag.

De BuurtLeerWerkPlaats

De BuurtLeerWerkPlaats is een energieneutraal gebouw waar bewoners bij elkaar komen en werk en scholing krijgen.

Participatiebeslisboom

De participatiebeslisboom helpt ons vorm te geven aan participatie en onze bottom-up aanpak in Den Haag.

Manifest 2018-2028

Om de Haagse klimaatdoelen te verwezenlijken, moet de stad ruimte krijgen voor innovatie en ondernemerschap.

Duurzaam Den Haag jaarverslag 2020



Jouw partner in duurzaam doen



Guntersteinweg 377 | 070 364 3070
Den Haag

duurzaamdenhaag.nl

